

## Interjú Prof. Dr. habil. Fischer Ferencsel\*

*Professzor úr az 1980-as évek második felében érkezett Pécsre. A pécsi időszak előtt hogyan alakult a pályája, miként emlékszik vissza a Szegeden töltött évekre?*

Balatonboglári vagyok, ott jártam általános iskolába, majd a fonyódi gimnáziumban végeztem 1971-ben. Mindkét helyen – utólag visszatekintve is így látom – kiváló iskola működött, és a tanárim is kiválóak voltak. Tehát ilyen téren szerencsésnek gondolom magamat. Mikor az érettségi előtt el kellett dönteni, hogy merre menjek tovább, akkor én mindenképpen egyetemre szerettem volna kerülni. Történelemből jónak számítottam a gimnáziumon belül, Hajdú Olivér személyében pedig nagyon jó történelemtanárom volt. Bízattak is, hogy menjek egyetemre, de Pécssett akkor még nem volt erre lehetőség. Mivel mindenképpen szakpárban kellett jelentkezni, és valamiért vonzódtam a földrajzhoz, így történelem–földrajzra szerettem volna menni. Ezt a szakpárt Debrecen és Szeged felváltva indította az 1970-es években. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemre nem akartam menni, Debrecent pedig valahogy túl messzinek találtam, így Szegedre jelentkeztem, történelem–német szakra.

Az első felvételem – a német miatt, amiből Fonyódon mindössze heti két óránk volt, és ez hátrányt jelentett, mivel erős volt a mezőny akkoriban s ezért a bekerülési pontszámok is magasak voltak – nem sikerült. Mivel így minden valószínűség szerint behívtak volna katonának, ezért, ha ezt el akartam kerülni, ipari tanulónak kellett lennem, hogy otthon maradjak, és nyugodtan tudjak készülni a következő felvételire. Fonyódon lettem autószerelő ipari tanuló. Ezt akkor nagyon rosszul éltem meg, viszont utólag visszatekintve igazából hálás vagyok a sorsnak azért, hogy így alakult. Sok dolgot megtanultam az akkori keleti típusú autókról, aminek később hasznát vettem, aztán másodjára már sikerült a felvételi is, így Szegeden kötöttem ki.

\* Az interjú 2020 júniusában készült Pécssett. Az interjút készítette: Dr. Csibi Norbert egyetemi adjunktus (PTE BKT TTI Újkortörténeti Tanszék)

A József Attila Tudományegyetem már akkor egy jó hírű egyetem volt, én 1972-től 1977-ig tanultam ott. Ezen belül a Bölcsészettudományi Kar is jó nevű, nívós intézmény volt. A kétszakos képzés keretében volt lehetőség speciális tanulmányok elvégzésére is. Öt év tanulmányi idő után még tíz évet dolgoztam az egyetemen oktatóként, tehát összesen 15 évet töltöttem Szegeden, amely évekről nagyon szép emlékeim vannak, s a mai napig szívesen járok vissza a városba.

*Pécsre milyen motivációk vezették? Hogyan emlékszik vissza az itteni főiskolai-egyetemi oktatás kezdeteire?*

Szegeden nagyon jól éreztem magam és életem egyik legnehezebb döntése volt az, amikor úgy határoztunk feleségemmel, hogy Pécsre jövünk két kislányunkkal. Valahogy mindig bennem volt Pécs, Baranya, a Dunántúl: szüleim újpetri-villányi kötődésűek, a feleségem Dárdai Ágnes, aki csoporttársam volt, pécsi-harkányi származású. Én baranyai születésű vagyok, aki a Balatonnál nőtt fel. A Dunántúl mélyen belém ivódott, és bár Szeged is tetszik nekem, de a dunántúli dombvidéket jobban szerettem. Úgyhogy mindig örültem, amikor átjöttünk a Dunán. Tehát Pécs nem egy hirtelen ötlet eredménye volt, mindig fontolgattuk a feleségemmel, hogy majd egyszer jó lenne ide jönni. És volt egy olyan szempont is, hogy a feleségem szüleinek itt Pécssett volt egy szülője, ami családi összefogás keretében építkezési lehetőséget adott, szép helyen van, Szegeden ilyesmire nem lett volna lehetőségünk.

A legfontosabb azonban mégiscsak a munkahely volt. Pécssett Ormos Mária rektorsága alatt (1984–1992) elindult egy átgondolt fejlesztés, egyetemmé válási folyamat. Az akadémikus asszonynak nagyon sokat köszönhet ez az egyetem, elsősorban az alapok lerakása vonatkozásában, ami mindig nagyon fontos lépés, hogy igazi, erős fundamentumra építkezzünk. Különösen a tanárképző kar vonatkozásában tett nagyon sokat Ormos Mária. A pécsi egy jó főiskola volt, melyből aztán négy egyetemi kar nőtte ki magát: a Bölcsészettudományi, a Természettudományi, a Művészeti és a Felnőttképzési Kar. 1983-ban kezdődött el az egyetemi képzés, jöttek az első egyetemi évfolyamok, és évről évre fokozatosan történt az oktatói gárda bővítése. Alapvetően Budapestről jöttek a kollégák, de Szeged is fontos kibocsátó képzőhely volt ebben az időben. Például amikor én 1987-ben úgy döntöttem, hogy átjövök Pécsre, a Tanárképző Kar dékánja az a Kozma László (1984–1989) fizikus professzor volt, akit én nagyon jól ismertem Szegedről. Ő a szegedi éveim alatt a Herman Ottó Kollégium igazgatója is volt, én ebben a kollégiumban laktam a feleségemmel annak idején.

Ormos Máriát és Polányi Imrét – akik alapvetően meghatározták a személyzeti politikát – korábban nem ismertem. A reformfolyamat 1986–1987 körül érke-

zett el oda, hogy a 19–20. századi történelem oktatása kapcsán is volt lehetőség új kolléga alkalmazására. Én erről tudomást szereztem és a már elmondottak miatt érdekelt is a dolog. Később Ormos Mária és Polányi Imre elmesélte nekem, hogy a személyek kiválasztásánál volt egy hármás alapelvük, amiben mindketten egyetértettek és kölcsönösen betartották. Az új kolléga kiválasztásánál ezt a hármás szempontot tartották fontosnak: a leendő kolléga legyen jó kutató, legyen jó tanár és legyen jó ember. Egy munkahely természetesen elsősorban munkahely, de azt vallották, hogy nem baj, ha egyben jó kollektíva is, amelynek tagjai segítik egymást, örülnek egymás sikereinek és a közeg nem intrikus. Később nem kevés évet töltöttem el vezetőként, és próbáltam ezt a szemléletet magam is érvényesíteni.

Amikor 1987 tavaszán érdeklődtem, akkor három jelentkező volt az állásra. Valószínűleg Szegedről jó értékelést kaphattak rólam. Majd jött egy jelzés, hogy jöjjen el egy személyes bemutatkozásra Pécsre. Először Polányi Imrével találkoztam, majd együtt mentünk el rektorasszonyhoz, ahol gyakorlatilag el is dőlt, hogy Pécssett folytathatom a pályám. Mindenképpen egyetemes történést kerestek, és mindkettőjüknek tetszett, hogy nekem volt már ekkor olyan kutatásom, ami az Európán kívüli térségekre vonatkozott. Spanyol, ibero-amerikai tapasztalatokkal rendelkeztem, 1982–1983-ban nyolc hónapot töltöttem ösztöndíjasként Kubában. Így egy tengeren túli dimenzióba is tudtam helyezni az egyetemes történelmet, amit egyébként már Szegeden is csináltam. Erre ők nyitottak voltak, bár maguk nem foglalkoztak ezekkel a régiókkal.

*Kit tart példaképének, aki Önre a legnagyobb hatást tette pályafutása során? Ahogy említette, kutatásaiban jelentős szerepet játszik az ibero-amerikai térség történetének kutatása. Miért választotta ezt a magyar történelemtudomány szempontjából távoleső földrajzi térséget?*

Hallgatókoromban Szegeden két szakosodási irányra volt lehetőség. Lehetett régészetre menni, és egészen új volt akkor a Latin-Amerika története specializáció. Ez annak volt köszönhető, hogy Szegeden indult el az 1960-as években Wittman Tibor professzor vezetésével egy Magyarországon teljesen új Latin-Amerika kutatási irány, ami markáns nemzetközi beágyazottságra is szert tudott tenni. A professzor úr nagyon korán elhunyt, így őt személyesen nem ismertem, hiszen én 1972-ben kerültem Szegedre, ő pedig 1971-ben halt meg. Az ő első tanítványa Anderle Ádám volt, aki viszont a későbbiek során tanárom, professzorom lett, majd kollégák is lettünk. Őt nagyon fiatalon érte professzorának halála, de meg tudta menteni ezt a kutatási irányt, köszönhetően az angolokkal, olaszokkal, svéddekkel, nyugat- és keletnémetekkel már kialakított nemzetközi kapcsolathálózatnak, és akaraterjének, valamint jó szervezőképességének. Anderle Ádám volt rám

a legnagyobb hatással. Ő időben és térben is nagy pályát ívelt át, nagy nemzetközi kapcsolatrendszerrel. Hihetetlen intenzitással és szorgalommal dolgozott, amiből sokat lehetett tanulni. Anderle Ádám elkezdett egy építkezést, aminek eredménye lett a Latin-Amerika speciális egyetemi képzés, és ezen az első végzett hallgató én lettem. Aztán 1983-ban létrejöhettek egy Latin-Amerika kutatócsoport is.

Amikor szakdolgozati témát kellett választani, akkor – mivel tudtam németül, s tanultam spanyolul, és a 19–20. századi katonai témák mindig is érdekelték – felmerült részéről egy igazából mindmáig ható tanári tipp. Nem sokkal korábban, 1973-ban volt a chilei katonai puccs, aminek a híre bejárta az egész világot. Hosszú évekig szeptember 11-éről mindenkinek Chile jutott eszébe. Anderle Ádám olvasta a nemzetközi szakirodalomban, hogy sokat tudósítanak a II. világháború előtti dél-amerikai porosz-német katonai befolyásról, és arról, hogy ennek valamilyen köze lehet a katonai puccshoz. Arra gondolt, hogy mi lenne, ha ezekkel a történeti előzményekkel foglalkoznák. Írt is a *Századokban* – 1974-ben – négy angol nyelvű tanulmányról egy recenziót, ami az I. világháború előtti chilei német katonai befolyáshoz kapcsolódott. Engem érdekelt ez a történet, így végül ezt választottam. Semmilyen előzetes ismeretem nem volt a témához, magyar nyelven erről semmit nem lehetett olvasni, de ez néha jól is jöhet.

Szerencsére a Kádár-rendszer alatt jól működött a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés, – ez egy kivételezett lehetőség volt a keleti tömb országokban – így nagyon sok könyvet és cikket kértem meg, amit jelentős részben a nyugat-berlini Ibero-Amerika Intézet Könyvtára (Bibliothek des Ibero-Amerikanische Instituts) küldött meg számomra másolatban, legtöbbször ingyen. Előfordult az is, hogy közvetlenül a washingtoni Kongresszusi Könyvtárból (Library of Congress) érkezett számomra anyag. Elkezdtem tehát szisztematikusan dolgozni a témán, és a tudományos diákköri mozgalomba is bekapcsolódtam. 1977-ben éppen Pécssett rendezték a XIII. OTDK-t (Országos Tudományos Diákköri Konferencia), ahová beküldtem a dolgozatom (A chilei hadsereg és a német katonai befolyás, 1885–1914), amivel fődíjas lettem. Most már ilyen kategória nincs, de akkor ez volt az adott tudományág legmagasabb fokú szakmai elismerése. Az ünnepélyes díjátadó is Pécssett volt – a Vargha Damján terem elődjében, a moziteremben, ami mélyen emlékezetemben maradt – ahol Ránki György akadémikus adta át a fődíjat, amit természetesen nagy megtiszteltetésként éltem meg. A szegedi tanárim és Anderle Ádám is nagyon értékelték az elért fődíjas eredményt, és mivel jó tanulmányi eredményeim is voltak – kétszer Népköztársasági Ösztöndíjban részesültem – így a Szegedi Tudományegyetemen maradhattam a végzés után. S két éven belül, 1979-ben megvédtem kisdoktori értekezésem.

*Hogyan indult a kutatói pályája, milyen tapasztalatokat szerzett az 1980-as, 1990-es években?*

A Latin-Amerika története speciális képzés elvégzése után abban az időben külföldi tanulmányutakra Kubába és Mexikóba lehetett kikerülni. Utólag azt kell mondjam, hogy sok vonatkozásban szerencsém volt. Az ibero-amerikai térség egy hatalmas világ. Itthon ez furcsán ható elnevezés, de ez alatt Spanyolország, Portugália és Latin-Amerika egésze értendő, tehát benne van a két ibériai félszigeti ország is. Egy óriási világ ez gazdasági, nyelvi és kulturális téren egyaránt. Fialat oktatóként 1982–1983-ban nyolc hónapra kijutottam Kubába. Egy tengerentúli érdekes világba érkeztem a kis hidegháború időszakában: onnan tudtam nézni egy sor világpolitikai szempontból fontos folyamatot, és ez nagyon meghatározó volt számomra. Ebből persze sokat csak utólag értettem meg, mert akkor sok ismeretem még nem volt meg, de akkor is szemléletformáló volt ez az időszak. Kuba akkor egyik epicentruma volt a világpolitikának, nem nagy területű és lakosságú, de a szovjetek oldalán és az el nem kötelezettek mozgalmában meglehetősen fontos szerepet játszott, rengeteg információ érkezett be ide. (Havannában lakótársaim volt sandinista gerillák voltak.) Nyilván én Chilébe ezekben az években nem tudtam kijutni, mert nem voltak diplomáciai kapcsolatok sem, a Pinochet-rendszer még állt, de a szakdolgozati és diákköri témámhoz hű maradtam és Kubában próbáltam anyagot, elsősorban spanyol nyelvű feldolgozásokat keresni.

Az első nagyobb igazi szakmai-tudományos áttörés 1985-ben volt, amikor végre levéltárba kerültem, ugyanis egy keletnémet ösztöndíj keretében 3 hónapot Potsdamban, a Központi Állami Levéltárban (Zentrales Staatsarchiv) tölthettem. Ott szembesültem azzal az óriási feltáratlan forrásmennyiséggel – melyek jelentős része *Geheim, Vertraulich, Kommandosache* ügykezelésű volt – ami az 1945 előtti német katonai befolyásról szólt Chilében és Ibero-Amerika országaiban. Ekkor kezdtem felmérni, és megérteni, hogy az I. világháború előtti és az 1930-as évek *Weltmacht* Németországának milyen globális dimenziójú Európán messze túlmutató kapcsolatai-ambíciói voltak, amelyek azonban tabutémává váltak az újabb vesztes háború miatt. Sok levéltári anyagot szereztem, az akkori technikának megfelelően mikrofilmen és fénymásolatban is. Szembesültem viszont azzal az NDK tanulmányút alatt, hogy az archív források nagyobb része nyugat-német levéltárakban van, tehát nemcsak a két Németország volt megosztott, hanem a levéltári anyag is. Ezek egy része a háború után az oroszok kezébe került, egy másik része az angolokhoz, amerikaiakhoz, franciákhoz, akik aztán visszaadták idővel az NSZK-nak, így kerültek különféle nyugatnémet levéltárakba. Valami érdekes fontos iratszál előkerült Potsdamban, de annak előzménye, vagy éppen folytatása, elágazásai valahol a Németországi Szövetségi Köztársaság valamelyik archívumá-

ban, vagy éppen több helyen voltak elérhetőek... de ez egy tanulási, gyűjtögetési folyamat volt, s olykor szerencse is kellett.

Nem volt teljesen tudatos részemről, hogy ezeket a forrásokat egyesítsem, összeillesszem, de tudtam, hogy ki kell mennem az NSZK-ba is, hogy megnézzem, ott mit találok ehhez a témához. Erre az első hosszabb lehetőségem már a pécsi időszak kezdetén adódott. Itt szabad-támogató-ösztönző volt a pálya, akár több hónapra is el tudtam szakadni, hogy DAAD (Deutscher Akademischer Austauschdienst) ösztöndíjjal kimenjek 1989-ben, egy olyan történelmi időszakban, amit akkor előre látni nem lehetett. Végül éppen ott voltam a berlini fal lebontásánál, több kilónyi faldarabot magammal hozván... Mikor szeptemberben kiutaztam, akkor még állt a berlini fal, s amikor 3 hónap után hazajöttem, akkor már nem. A freiburgi Katonai Levéltárban (Bundesarchiv-Militärarchiv), a bonni Külügyminisztériumi Levéltárban (Politisches Archiv des Auswärtigen Amts), a koblenzi Szövetségi Levéltárban (Bundesarchiv) és Nyugat-Berlinben is jártam, ahol már tudatosabban kutattam az olvasmányélmények alapján. Egyre jobban szembesültem azzal, hogy hihetetlen történelmi szerencsém volt, hogy fiatal magyar történészként keletnémet és nyugatnémet oldalra is utazhattam, és így eljuthattam a két Németország szétszakított levéltáraiba. A kádári Magyarországra lehetett jönni az NDK-ból és az NSZK-ból, és innen is lehetett ide-oda utazni, a németek viszont egymás országaiba nem mehetek át kutatni. Mivel én mindkét Németország levéltáraiban kutathattam, így egyesíthettem, összefűzhettem a két német állam releváns levéltári anyagait. Persze ezt utólag sokkal világosabban látom, mint akkor, azokban a világtörténelmi hónapokban. Nagyon sok levéltári anyagot gyűjtöttem 1985-ben, még többet 1989-ben és utána még kétszeri, hosszabb német kutatóútjaimon. Összesen mintegy 4 évet voltam különféle ösztöndíjjakkal külföldön, számos külföldi konferencián vehettem részt a német levéltári kutatásaim eredményeire építve (Spanyolország, Anglia, Franciaország, Portugália, Hollandia, Olaszország, Lengyelország, Szlovákia, Brazília, Mexikó, Kolumbia, Argentína) s vendégoktató is voltam többször (Németország, Ausztria, Chile.)

*Ez tényleg optimális helyzetnek tűnik. A kutatások milyen eredményekkel jártak, hogyan hasznosult a munka?*

Amikor már tanszékvezető voltam, Vonyó József – akit itt mindenképpen meg kell említenem – tanszékvezető-helyettesként nagyszerűen tudott pótolni, ezzel segítve azt, hogy én kutathattam, külföldi konferenciákon szerepelhettem. Ilyen értelemben tényleg optimális volt a légkör, bizalommal lehetett itt hagyni a tanszéket. A kutatóútjaim során nagy levéltári anyagmennyiség gyűlt össze, amit elkezdtem feldolgozni, publikálni, s ennek fontos eredményei lettek: 1999-ben habilitáltam,

miután 3 hónap után visszaérkeztem Chiléből, (szembesítve első alkalommal kutatásaim az ottani katonai és civil közzel), 2000-ben egyetemi tanár lettem, 2003-ban megvédtem akadémiai doktori értekezésem, miközben előtte még kétszer töltöttem hosszabb időt Chilében. Igazából most kellene kimennem újra hosszabb külföldi levéltári kutatásokra Németországba, Chilébe, és Spanyolországba, így lassan a pályám vége felé, mert most már messze jobban tudom, hogy mit kellene még megnézni. Akkor részben kutatói szerencse is kellett, most már tudatosabb lennék. Igazán nagy impulzusokat az adott, hogy Magyarországon ennek a témának addig nem volt sok visszhangja, de a nemzetközi pálya szabad volt már a 90-es évektől. Ebben a nemzetközi erőterben magyarként voltak előnyeim is, és a nemzetközi mezőnybe nagyon hamar be tudtam kapcsolódni. Anderle Ádám erre is jó példa volt számomra, aki nemzetközi szervezeteknek volt vezetőségi tagja, és vele együtt sok nagy nemzetközi konferenciára jutottam el. Az első ilyen – amihez a pécsi egyetemtől és magától Ormos Máriától is segítséget kaptam – 1990-ben volt Sevilleben, az AHILA (*Asociación de Historiadores Latinoamericanistas Europeos*) háromévenként megrendezett világkongresszusa, amelynek aztán később több ciklusban nemzeti koordinátora lettem. Egy másik nemzetközi szervezetnek, a CEISAL-nak (*Consejo Europeo de Investigación Social de América Latina*) is két ciklusban vezetőségi tagja voltam, e szervezet szintén három évente rendez világtalálkozókat. Európa nagyon sok országába jutottam el így, ami lehetővé tette, hogy – bár Chilébe 1999-ig nem jutottam el – bizonyos írásaim, melyek spanyolul születtek, eljutottak már az ottani szakmabeliekhez. Ez tette lehetővé, hogy 1999-ben első alkalommal 3 hónapos meghívást kaptam Chilébe. Azt gondolom, hogy igen jó névjegykártyát vittem magammal, a kutatásaim eredményeként elkészült spanyol nyelvű könyv (*El modelo militar prusiano y las Fuerzas Armadas de Chile, 1885-1945, University Press, Pécs, Hungria, 1999.*) néhány példányát.

Nagyon hálás vagyok az akkori rektornak, Tóth József professzor úrnak (1997–2003), aki ezt és még további két chilei utamat is ösztönözte, támogatta, 2000-ben és 2002-ben is újabb 3-3 hónapot tölthettem ott. Az már az első alkalommal kiderült, hogy az andoki országban nagyon büszkék a porosz-német katonai hagyományra, a haderő mindmáig őrzi-ápolja ezt, elég megnézni egy díszszemlét, a *Gran Parada Militart*. A látvány olyan, mintha az ember visszamenne az 1914 előtti időkbe: az egyenruhák, a diszlepek, vagy a katonai indulók mind porosz gyökerűek, spanyol szöveggel. A chilei haderő és az oktatásügy is büszke erre a több évtizedes német tradícióra. Nem akarom eltúlozni ennek a jelentőségét, de nagyon az érdeklődés homlokterébe kerültem, mert valami olyan tudást vittem el ebbe a távoli országba, amit ők nem ismertek, köszönhetően a primer német levéltári forrásoknak, és annak, hogy én nem az 1973-as puccsal foglalkoztam, hanem a német katonai befolyás történeti összefüggéseivel, s mindezt magyarként, azaz nem egy világhatalom állampolgáraként. S ez mind a jobb-, mind

a baloldal, mind a katonák, mind a civilek számára fontos szempont volt. Nagyon sok meghívást kaptam ebben a 4300 km hosszúságú országban, még a Chile legészakibb részén lévő sivatagi egyetemre is (Universidad de Tarapacá, Iquique). Katonai akadémián adtam elő, doktori iskolákban tartottam órákat. Azóta ez a munkám Dél-Amerika-szerte nagyon sok hivatkozást kapott, felkapott lett Chilében, de Argentínában, Kolumbiában és El Salvadorban egyaránt. 2000-ben a chilei vezérkar akkori főnökével is konzultációt folytattam, aki a doktori disszertációját a szomszédos országokba meghívott chilei katonai missziókról írta. Nagyon büszkék a chileiek arra, hogy ők továbbvitték a porosz-német katonai modellt a környező dél-amerikai országokba, kiszélesítve természetesen így a német (katonai) befolyást is az egész szubkontinensen, mindmáig ható következményekkel. A chilei vezérkari főnök, Roberto Arrancibia Clavel tábornok 2002-ben hadtörténeti kutatásaim elismeréseként egy nagyon unikális ajándékot adott nekem, egy számozott chilei díszsisakot, amely a német *Pickelhaube* mintáját követi. Továbbá 2000 szeptemberében egy speciális meghívót kaptam a nagy szeptemberi katonai parádéra s azt – közvetlenül az államelnöki emelvény mellett – Tóth József rektor úrral együtt tekintettük meg.

Volt egy másik tényező, ami aztán az egész szakmai életemet befolyásolta. Egyfelől a német levéltári kutatások mélyfúrásai képezték a kutatómunkám alapját. Másfelől az egyetemi oktatásban pusztán ezzel nem lehetett volna megélni. Így kialakult már a pályám kezdetén egy másik irány is, a nemzetközi kapcsolatok és a hidegháború történetének kutatása. Ez a kettő végül jól kiegészítette egymást. A külföldi utak révén formálódott a világszemléletem, így többek közt eljutottam a braunschweigi Georg Eckert Nemzetközi Tankönyvkutató Intézetbe (Georg-Eckert-Institut – Leibniz-Institut für internationale Schulbuchforschung), ami a világ legnagyobb történelem és földrajz tankönyv és tanári kézikönyv-gyűjteményével rendelkezik. Ide többször visszamentem, és Erasmus-kapcsolatot is kiépítettem velük. Az átnézett legkülönbözőbb tankönyvek, azok módszertana, az, hogy hogyan oktatnak 20. századi történelmet a világ legkülönbözőbb részein, formáló hatással volt munkáimra is. 1992-ben jelent meg *A megosztott világ* című könyvem, amely akkor újdonságértékű volt, és 4 kiadást megérve több mint 10.000 példányban fogyott el. Ennek kapcsán az ország legkülönbözőbb intézményeibe hívtak előadni, az iskolai oktatásban a tanárok is használni kezdték a könyvet. Egyik nagy előnyöm minden bizonnyal az volt, hogy 1989 előtt publikáció szintjén nem foglalkoztam a hidegháborúval, és nem terhelt semmiféle ideológiai ballaszt. Másrészt „távolról” kezdtem nézni Európát és a mi térégünket, kialakult – talán fogalmazhatok így – egy olyan globális szemléletem, ami unikális volt itthon. A földrajzhoz való kötődésem korábban is megvolt, a térképeket, atlaszokat pedig elkezdtem szisztematikusan gyűjteni, sőt egy nagy projekt keretében 1996-ban egy hidegháborús atlaszt magam is készítettem. A tankönyvnek volt egy alapon-

cepciója, ami a felépítést illeti: elemző szövegek, karikatúrák, ábrák, térképek és idézetek egészítették ki és erősítették egymást. Később ebből a munkából készült az alaposan átdolgozott *A kétpólusú világ – 1945–1989 (Tankönyv és atlasz)* című kötet, amelybe nagyon intenzív és költséges munka eredményeként egy színes atlasz is bekerült, amiben elég sok didaktikai elemet próbáltam ötvözni. A 2005-ös kiadás nagyon hamar elfogyott, és a 2014-es sem kapható már. Egyébként Chilében ezt is érdekesnek találták, hogy magyarként hogyan látom a hidegháborút. Ez a két dolog, a chilei belső ügyek, a chilei hadtörténelem és a nemzetközi politikai hidegháborús dimenzió jól kiegészítették egymást, s így mindkét témában vendégoktató voltam szerte Chilében, mind katonai, mind civil intézményekben. Nem tudatos élettervezés eredménye volt ez, egyszerűen így adódott.

*A nemzetközi kapcsolatok eredményeképpen a kutatások koordinálására, elősegítése céljából létrejött a PTE Ibero-Amerika Központ. Miben áll pontosan a Központ feladata és tevékenysége?*

Mint már említettem, nagyon fontos volt Ormos Mária és Polányi Imre igazi kollegiális nyitottsága, ami például abban is megmutatkozott, hogy 1990-ben Harsányi Iván és Fülei-Szántó Endre professzorokkal együtt – utóbbi nyelvész volt, majd az Egyetem spanyol tanszékének első tanszékvezetője – elmentünk Ormos Máriához, hogy a nyitási folyamatban – melynek keretében újabb nyelvi szakok lettek egyetemi szintűek – itt Pécsen is jó lenne a spanyol szakot megalapítani a modern nyelvek között. Ehhez zöld jelzést kaptunk és 1992-től elindult itt is egy építkezési folyamat.

Ezzel együtt a városnak is volt egyfajta nyitottsága, 1992-ben létrejött a Pécsi Spanyol–Magyar Baráti Társaság, amelynek egyik alapítója s alelnöke lettem. Ide havi rendszerességgel külföldi diplomatákat hívtunk meg előadónak.

Ezek az előzmények vezettek végül oda, hogy 2000-ben, az első chilei utam után, létre tudtunk hozni egy olyan centrumot, egy Latin-Amerika Központot, ahol azokat a kollegákat foghattuk össze, akik ezekkel a témákkal foglalkoztak. Ebben maximálisan partner volt Tóth József rektor úr is. Az ő világlátásából a pécsi egyetem sokat profitált, és jó pozíciókat szerzett. Akkor már létrejött az Ázsia Központ a Földrajzi Intézetben belül, formálódott a Latin-Amerika Központ, és volt egy vízió egy Afrika Központ létrehozásáról is. Az utóbbi végül szintén megvalósult. A PTE nyitottságát a világra jelzi e három Központ működése, más nagy magyar egyetemek nem rendelkeznek ezzel a hármas szervezeti, kutatási egységgel.

A Központ működése 2000-ben indult és elkezdtem szervezni a nemzetközi kapcsolatait. Mikor másodjára voltam Chilében, akkor Tóth József rektor úr is Chilébe látogatott, s három ottani egyetemmel írt alá ma is élő megállapodást. Az

Ibero-Amerika Központ nevet 2004-ben vettük fel. Elindult ugyanis egy olyan folyamat az EU-ba történt belépésünk után, ami kiszélesítette a tevékenységünket. A szakmai konferenciák mellett kezdett beindulni egy kulturális hét szervezése, ami tradicionálisan mindig május első hetére esett. 2019-ben tartottuk a XX. Ibero-Amerika Hetet. Ennek része minden évben egy kétnapos nemzetközi konferencia, amelyre 2018-ban már 18 országból jöttek résztvevők. A környező országokra különösen odafigyelünk, főleg a hallgatókra és a doktoranduszokra. Mindig sikerült a konferencia eredményeit spanyol és portugál nyelven is bemutatni, az előző év tanulmányait ugyanis kötetben adtuk ki az *Iberoamericana Quinqueecclesiensis* sorozatban. Sok színvonalas kulturális rendezvény is volt az évek során a nagykövetségekkel együttműködve. Az ibero-amerikai nagykövetek szívesen jöttek Pécsre, megtisztelték a rendezvényeinket a jelenlétükkel, Pécs kulturális életének ez a májusi hét a szerves részét képezte. Ezt a sikeres kapcsolatépítést, és kultúrátámogatást végül magyar részről a Külügyminisztérium is elismerte, amikor Lánchíd-díjat adományoztak nekem a nemzetközi kapcsolatok ápolásáért, s kitüntettek a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével. 2019-ben pedig a VI. Fülöp spanyol király által adományozott Katolikus Izabella Rend Középkeresztjét (La Orden Isabel la Católica, Encomienda) vehettem át, ami egy magas spanyol királyi kitüntetés. Fülöp trónörökös, akkor még főhercegként egyébként 2004-ben járt Magyarországon, és – többek között a Központ működése miatt is – Pécsre is ellátogatott, s egy teljes napot itt töltött. Az MTA PAB (Magyar Tudományos Akadémia Pécsi Akadémiai Bizottság) keretében létrejött egy Ibero-Amerika Munkacsoport, ami folyamatosan működik. Ebből a témakörből néhány színvonalas doktori értekezés is született az elmúlt években.

*A tudományos munka és az oktatás mellett nagyon sok energiát fektetett a szervezés, intézményvezetés területére. Mikor és milyen motivációk miatt döntött úgy, hogy ezzel is foglalkozni szeretne? Miként tekint vissza két dékáni ciklusának eredményeire, nehézségeire? Mi az, amire a legszívesebben emlékszik ebből az időszakból?*

1995-ben lettem megbízott tanszékvezető Polányi Imre után, 1996-ban pedig tanszékvezető. Nem volt idegen tőlem az ilyen típusú szervező munka. A történeti tanszékek a 2000-es években még tanszékcsoport szervezeti formájában működtek. Többször voltam tanszékcsoport-vezető is, amit utólag visszatekintve eredményes időszaknak érzek. A Bologna-rendszerre való átállást is – 2005–2006 körül – ilyen minőségben koordináltam. Ezek akkor intenzív munkálatok voltak, mert egy teljesen ismeretlen terep volt mindenki számára. Át kellett állítani a gondolkodásunkat és ez sok országos egyeztetéssel is járt. Ebben úgy gondolom meghatározó szerepet játszottam, és végül a történelem BA és MA képzések szak-

felelőse is én lettem. Voltak főntartásaim az új rendszerrel kapcsolatban, mert a hagyományos kétszakos tanárképzés ekkor háttérbe szorult. Sok mindent megéltünk, volt például egy időszak, amikor az egyszakos képzést erőltették, de tudtuk, hogy ez nem lehet jó irány. Nagyon örültem, amikor visszatért az osztatlan tanárképzési rendszer, mert úgy látom, hogy két szakot párhuzamosan el lehet végezni eredményesen, és a hallgatók elhelyezkedni is jobban tudnak két szakkal. A Bologna-rendszer hozott egy színvonalcsökkenést, és végül a népszerűsége is kopni kezdett, amit a csökkenő jelentkezési adatok visszaigazoltak. Az új rendszernek nagy hátránya lett, hogy az Erasmus-kapcsolatok kihasználtsága nagyon leromlott. Én ezeknek a külföldi kapcsolatoknak mindig nagy támogatója voltam, több létrehozásában is közreműködtem. A 2000-es évek közepéig a hallgatók nagy számban használták ki ezeket az ösztöndíjakat, általában a harmadév után, hosszabb időre, sokszor szakdolgozati anyagokat gyűjteni és nyelvet tanulni, kapcsolatokat szerezni utaztak ki. Ezt a trendet megtörte az új rendszer, mert a három évbe ez a több hónapos külföldi távollét már nem fért bele, ezt más egyetemeken tapasztalatai is mutatták. Egyetemes történésként is tapasztaltam, hogy egyre többen küzdöttek nyelvi akadályokkal, miközben korábban tucatjával mentek ki, és szereztek nyelvi kompetenciákat, s nagyobb arányban vehették át diplomájukat a sikeres nyelvvizsgák birtokában.

A bölcsészkaron is elindult egy intézetesítési hullám. Ez a folyamat kari szinten 2008-ban kezdődött. Mi történészek sok szempontból már korábban is szinte így funkcionáltunk, bár szervezetenként tanszékcsoport voltunk. Ennek az átállásnak a koordinálásában is meghatározó szerepet vállaltam. Az első intézeti SZMSZ (Szervezeti és Működési Szabályzat) is tükrözte azt az alapelvemet, hogy a leendő intézetigazgató ne legyen túl domináns, s a pozíció ne hatalmi poszt legyen, mert mindig is – az ugyan sokkal időigényesebb – de kompromisszumos, tartós és stabil megoldásoknak voltam a híve. Ez szerintem azért is jobb, mert így működés közben nem kell folyamatosan formális dolgokra figyelni, az ügyek egy jelentős része megy tanszéki keretben, de ehhez kell egy konszenzus. Így nem kell mindig az SZMSZ-t nézegetni és kikényszeríteni sem kell a dolgokat. Kiegyensúlyozott rendszerben gondolkodtam tehát az intézetigazgató jogköreivel kapcsolatban, amely rendszerben megmarad a tanszékek nagyfokú autonómiája, ugyanakkor úgy gondoltam, hogy az intézet igazgatóját 2/3-os többséggel kelljen megválasztani. Ettől magam nem tartottam, indultam is, és 2008 után 2012-ben is megkaptam a szükséges egyhangú bizalmat ehhez a vezetői a munkához. Úgy látom, hogy ebben az időszakban a Történettudományi Intézet egy szakmailag egyre inkább prosperáló egység volt a BTK-n belül, aminek jó kisugárzása volt a Kar egészére is. Ebben az időben nem voltak komoly belső konfliktusok, miközben hallottuk, hogy máshol ilyenekkel küzdenek.

2008 őszén dékánválasztáshoz érkeztünk. Úgy láttam, hogy a dolgok sok szempontból nem jó irányba mentek a Karon, és reméltem, hogy meg lehet állítani a leszálló tendenciát. Addigra már több olyan tisztséget töltöttem be, amelyek révén megismertem a Kart, és az Egyetemet is. Több kari bizottság elnöke voltam, így többek a Kari Tudományos és Habilitációs Testületé is, viseltem szenátori tisztséget. A Kar akkori helyzetét és személyi állományát jól ismertem, nem akkor kellett megtanulnom. Körülnéztem a potenciális vezető munkatársak körében, és nagyon örülök, hogy meg tudtam győzni Gerner Zsuzsát arról, hogy vállalja el az oktatási dékánhelyettesi posztot, aki aztán két teljes cikluson keresztül töltötte be azt, és valamivel később Müller Pétert tudományos dékánhelyettesként. Mindketőjünkkel nagyon jól együtt tudtam dolgozni.

Egy kihívóm volt 2008-ban, de már az összoktatói szavazáskor olyan nagy többséget szereztem, hogy a Kari Tanács szavazásakor már csak én szerepeltem jelöltként. A második ciklusban nem volt kihívó fél, és mivel úgy éreztem, hogy addig jól mentek a dolgok, újra pályáztam. Utólag örülök, hogy így döntöttem. Bár akkor még nem tudtuk, hogy nagyon nehéz idők jönnek a Kar és az Egyetem számára, de utólag jónak tartom, hogy indultam s egy begyakorlott csapat irányította ebben a kritikus időszakban, 2012 és 2016 között a BTK-t.

A legszebb egyetemi éveim voltak a dékáni évek, bár a hivatali munka nagyon sok időt vett el. Egy nagyon jól működő Kari Hivatal alakult ki, ami sokat segített a dékáni munkámban. Igyekeztem lelkiismeretesen dolgozni és nagyon jó vezető munkatársaim voltak a Hivatalban. Remélem, hogy a többség hasonlóan látja ezt az időszakot abból a hivatali csapatból.

Az első dékáni időszakban próbáltuk racionalizálni a működést és ennek hatására sikerült pénzügyi forrásokat félretenni, azokat szenátusi határozattal lekötni, hogy a megtakarítás ne vesszen el, miközben biztosítani tudtuk a pénzügyi fedezetét a folyamatos szakmai előrelépéseknek minden oktatói kategóriában. Kari fedezetet teremtettünk a hazai és külföldi konferenciaszervezési és részvételi pályázatoknak is. Sok helyen látszott, hogy korszerűsíteni kell. Például a Kar 2010/2011-ben a csúcson, 9–10 ezer fős hallgatói összlétszámmal működött, a PTE összlétszáma is 35 ezer körül volt ekkor. A történészeknél akkora évfolyamok voltak, hogy nem fértek be az előadótermekbe. A Kar a régi időszakból örökölt kicsi és méltatlan elhelyezésű Tanulmányi Osztállyal működött. Világos volt tehát, hogy ha építkezni tudunk, akkor kell egy tágas, modern tanulmányi iroda, ami megfelel a 21. századi elvárásoknak, a hallgatói igényeknek. Erre 2011/2012-ben a szükséges pénzeket le tudtuk kötni, és részben a Természettudományi Karral együttműködve sikerült a D-épületet megújítani egy lépcsőzetes négy szintes hozzáépítéssel. Erre büszke vagyok, mert ma a Kar egy méltó elhelyezésű Tanulmányi Osztállyal rendelkezik. Ha akkor nem léptünk volna idejében, ezeket a saját forrásokat elbukta volna a Kar. Egy dolog nem

valósult meg az építkezés során, amelyet végül legfelső egyetemi vezetői szinten nem támogattak, az utolsó pillanatban. Egy fedett hidat terveztünk a D és az A épület közé, a fogadó pilléreket ehhez ki is alakítottuk. Ez szép és praktikus lett volna, különösen télen a két épületet összekapcsolva, de kb. 30 millió forint pluszköltséggel járt volna, ami egyébként rendelkezésre állt. Akkor már jöttek olyan hírek a Gazdasági Főigazgatóságról, hogy nehéz éve lesz 2013 a felsőoktatásnak. Ez valóban el is ért minket. A tudományos normatíva elvonása szinte sokkszerű volt, a Kar költségvetését nagyjából 520 millió forinttal, költségvetésének egynegyedével rövidítette meg egy év alatt. Mivel a Kar az Egyetemen, a Történettudományi Intézet pedig a Karon belül a legminősítettebb egységek közé tartozott, így a forráskiesés különösen érzékenyen érintette a jövőre vonatkozó terveket. A tudományos normatíva elvesztését nagyságrendileg nem pótolták azok az összegek, amelyek helyette érkeztek pályázatok formájában. A HVG évenkénti felsőoktatási rangsor statisztikákban a Kar egyre jobban szerepelt, és még most is erős a pozíciója, viszont az anyagi helyzete nem lehetett már a régi. Azt lehet mondani, hogy most már huzamosabb ideje nem preferált a magyar felsőoktatás, és ezen belül a bölcsészkarok. A 2013-as nagy forráskivonás mellett nem voltak jelentősebb béremelések sem. Nagyon nehezen összeegyeztethető a fiataloknak az, hogy a pályán tudjanak maradni, előre jutni és közben megélni és családot alapítani. Az egyetemi munka mellett sokat kell pályázni, pluszmunkát vállalni. A BTK intézetei nincsenek jó pénzügyi helyzetben, a legtöbb helyen napi pénzügyi gondokkal küzdenek. Ez azt is jelenti, hogy az utánpótlás nagyon megnehezedik, nem lehet beemelni az ígéretes embereket, így a veszteségek visszafordíthatatlanok. Ennek is köszönhető a rossz korfák az intézetekben, ami hosszabb távon komoly problémák forrásává válhat.

A nehézségek ellenére a kétciklusos dékáni időszakból büszke vagyok arra, hogy például azt a célkitűzést, amit a második dékáni pályázatomban vállaltam, nevezetesen egy hetedik doktori iskola létrehozását, sikerült megvalósítani a Demográfia és Szociológia Doktori Iskola sikeres akkreditálásával. Ez a PTE-n belül azt jelentette, hogy a doktori iskolák egyharmadát a BTK adta, és Szegeddel és Debrecennel is tudtuk tartani a versenyt. És talán még valami ezzel kapcsolatban: azt hiszem előrelátó volt az a megközelítés, hogy áttanulmányoztam még az első dékáni ciklus legelején a Karon működő doktori iskolák októinak korfáit – ebben a Kari Hivatal a kiváló kimutatásaival nagyon sokat segített – és láttam, hogy ha a professzori előlépésekkel 2010–2011 körül nem indulunk el, akkor 2014–2015 körül, amikor a következő akkreditáció várható volt, komoly bajba kerülhetünk. Ezért a két dékáni ciklusom alatt összesen 20 egyetemi tanári előterjesztésem volt, amit a Szenátus megszavazott, és a döntő részük a MAB-on (Magyar Akkreditációs Bizottság) is átment. Ezt komoly eredménynek tartom.

A dékáni éveimre tehát pozitívan emlékszem vissza annak ellenére, hogy a másodikban alkalmazkodni kellett az új, megnehezült körülményekhez: sajnos 20 státusszal ténylegesen csökkenteni is kellett a Kar dolgozói létszámát, ami a Történettudományi Intézetet is érintette. Ugyanakkor nem volt olyan nagy fokú a roncsolás – pedig ennek a veszélye megvolt – hogy egész tanszékeket, szakokat kelljen megszüntetni. Azokat a kis szakokat, ahol kevés volt a hallgató, sikerült akkor megmenteni. A PTE Szenátusa a két ciklusos dékáni működésemet *Decan Emeritus* címmel, míg a BTK *Pro Facultate Díj*-jal ismerte el.

A saját intézetem ügyeire ebben az időszakban természetesen kevesebb időm jutott, de volt egy jól működő operatív testület mellettem, és miután mindenki csinálta a maga szakmai dolgát, előremenetelét a tanszékeken belül, különbözőbb konfliktusok nem terhelték a mindennapokat.

*A dékáni ciklusa alatt voltak nagyobb évfordulók és ünnepek is a Karon. Ezeket hogyan élte meg?*

Igen, az nagyon jó érzés volt nekem, hogy én lehettem a dékán éppen akkor, amikor az egyetemi képzés 30. és a bölcsészkar létrejöttének 20. évfordulóját ünnepeltük. Erre az alkalomra készült egy nagyon jó kiadvány az Egyetemi Levéltár munkatársainak jóvoltából: *A pécsi bölcsészkar bölcsője* című kötetet nagyon jó szívvel ajánlom most is minden hallgató és kolléga figyelmébe.

Fontos tapasztalat volt, hogy a visszaemlékezések során mérleget lehetett vonni. 1987-ben, mikor Pécsre jöttem, ez a Kar egy kis intézmény volt a szegedihez és a debrecenihez képest. Azonban 10–15–20 év múltán elmondhattuk, hogy a pécsi BTK minden paraméterében felnőtt lett és beérte a nagy társegyetemek bölcsészkarait. 2013-ra a tudományos-oktatási súlya – és ez igazából nem olyan nagy idő – nagyot változott. Ez egy gyors és hatékony menetelés volt, ami megérte a befektetett energiákat. Ezt minden elfogultság nélkül mondhatom, és ezt a számok is igazolják. Ennek az eredménye volt az is, hogy a kezdeti „idegenlégiósok” mellett addigra már kinevelődött a Karon egy helyi, itt végzett csapat, akik az oktatói gárdát erősítik a mai napig. Ma már ide jönnek más egyetemekről PhD-fokozatot szerezni, habilitálni. Az általam 15 évig vezetett Interdiszciplináris Doktori Iskola esetében – az egész ciklusra vonatkozóan – ez több mint 200 PhD-védést és megközelítőleg 100 habilitációs eljárást jelentett, akiknek jelentős része más egyetemen végzett, illetve más egyetemeken dolgozik.

*2006-ban vette át a PTE BTK Interdiszciplináris Iskola Doktori Iskola (IDI) vezetését és közel másfél évtizedig határozta meg annak működését. Hogyan értékeli ezt az időszakot?*

Az IDI büszkén tekinthet vissza arra, hogy 1993-ban jogosítványt kapott az új típusú PhD képzésre, az országban az elsők között. Először a 18–20. századi történeti programmal indult az iskola, a további korszakok – így az ókori-régészeti és a középkori program – később léptek be. Ormos Mária ebben a korszakbővítő folyamatban szintén fontos támogató szerepet játszott. A doktori képzés rendszere 2000–2001 körül kezdett átalakulni doktori iskolák rendszerévé, és alapfeltétel volt, hogy mindenhol legyen legalább három akadémiai doktor. Ekkor szembesülni kellett azzal, hogy e téren Ormos Mária egymaga van, viszont öt esetben rövid időn belül várható volt az akadémiai doktori cím megszerzése (Visy Zsolt, Font Márta, Fischer Ferenc, Vargyas Péter és Tóth István). A megmentő megoldást végül az jelentette, hogy Kisbán Eszter a néprajzról és Pálné Kovács Ilona a politológiáról beszállt alapítóként az iskolába, mindketten akadémiai doktorival. Mivel ők más tudományágokról érkeztek, így lett interdiszciplináris a doktori iskola: a néprajzzal, a politológiával és a 18–20. századi történettudományi programmal. A történelmi program osztódása ezt követően kezdődött el. Végül 5 program, 3 tudományág és 2 tudományterület alkotta a profilunkat. 2006 júniusáig Kisbán Eszter vezette az iskolát (Ormos Mária 2000-ben betöltötte a 70. életévét), mindkettőjünkkel nagyon szorosan együtt dolgoztam, valószínűleg ez is szerepet játszott abban, hogy mikor Kisbán Eszter elérte a nyugdíjkorhatárt, engem javasolt iskolavezetőnek. 2006-tól próbáltam egyben tartani az iskolát, ami nem volt mindig egyszerű, olykor rengeteg munkával járt s persze tapasztalattal is. A történeti programok időközben megerősödtek az iskolán belül, itt mindig volt elegendő MAB által is elfogadott törzstag. A másik két program esetében – elsősorban a nyugdíjazások miatt – nehéz helyzetek adódtak. Arra büszke vagyok, hogy néha szinte reménytelennek tűnő helyzetekben sikerült alkalmas, és a MAB által is elfogadott személyi megoldásokat találni, legtöbbször a Karon vagy olykor az Egyetemen belül. Amellett, hogy ehhez ismerni kellett a Kart, az Egyetemet, egy erős meggyőződés és elszántság is kellett, hogy igyekezzünk megmenteni az éppen akkreditációs gonddal küszködő programot. Úgy éreztem, hogy a 2001–2002 körüli iskolaalapítási időszakban kapott akkreditációs segítséget viszonzni kell. Két kisebb szakról, tanszékről van ugyanis szó, akik önállóan nem tudtak volna doktori képzést működtetni, erre csak velünk együtt történészekkel volt lehetőségük, és én ezt mindig szem előtt tartottam. Szorosan együtt kellett működnünk, mert az egyik programnak a gondja visszaütött a másik tudományágakra is. Mindig igyekeztem megoldani a nehéz, olykor szinte

kilátástalan helyzeteket. Így lett például a történész Gerhard Seewann professzor úr a néprajzon törzstag, mert a munkásságában voltak olyan kultúrantropológiai elemek, ami miatt a MAB elfogadta törzstagnak.

*Professzorként a saját korszakához kapcsolódóan – az Ibero-Amerika Központ mellett – vezetett más kutatócsoportot is. Ennek miben látja a jelentőségét?*

A vezetéssel sikerült működtetni 2007 és 2011 között az MTA-PTE Magyarország, Európa és Ibero-Amerika Kutatócsoportot. Úgy gondolom ez egy jó projekt volt, amiben lehetett több kollégát is alkalmazni. Azt kutattuk, hogy hogyan alakult a magyarságkép a 18–20. században. Próbáltunk ebben a vonatkozásban olyan új megközelítéseket, forrásokat keresni, amiket más még nem nézett meg, például tankönyveket, útikönyveket, turisztikai kiadványokat. A környező országoktól indulva vizsgálódtunk, de az Európán kívüli világ is a fókuszban volt. Vizsgáltuk, hogy Magyarország milyen képet sugárzott magáról kifelé, koncentrikus körök mentén, és befelé mi érkezett vissza ebből. Ehhez egy elég széles kutatói hálózatot tudtunk létrehozni. 2012-ben újra pályáztunk, ekkor már Ázsiával és Afrikával bővítve a kört, amihez rendelkezünk jó személyi feltételekkel, de legnagyobb sajnálatomra nem kaptunk MTA támogatást a folytatásra, egy további öt éves időszakra. Nemcsak velünk történt ekkor így, hanem a nagy versengésben a PTE sok kutatócsoportját veszítette el.

*Összességében milyennek látja a kapcsolatát a hallgatókkal és a munkatársakkal?*

Az 1980-as 1990-es években kialakult egy jó oktatói gárda. Ez a hallgatói történész szakesteken is lecsapódott, mindig voltak tanári csapatok, szereplések. Ezek akkor még a Damjanich utcai épületben voltak, illetve a Rókus utcába való átköltözés után még pár évig folytatódtak. Az ekkor rendezett tanár-diák focibajnokságoknak ösztönzője voltam, nagyon szerettem játszani a hallgatókkal, a kollégákkal. Ezek valahogy az utóbbi időben elkoptak, ami bizonyára az oktatói és a hallgatói oldalon egyaránt múlik, s ma már sok szempontból mások az alapfeltételek.

Az évek során végzett számos hallgatónkkal sikerült valamennyire megtartani a kapcsolatot, kialakult egy kapcsolati háló. Ez később a levelező képzésünkre is jó hatással volt, mert jó hírünket vitték a volt nappalis tanítványaink szerte az országban. A levelező képzési rendszerünk is jól működött, éveken keresztül egy viszonylag nagy beiskolázási körzettel. A legtöbbjük azt gondolom jó élményekkel ment el tőlünk. Ez is egyfajta multiplikátor hatásként működik.

Arra nagyon büszke vagyok, hogy több hallgatóm igen eredményesen szerepelt szakmai versenyeken – mindenekelőtt Máté Zsolt, Dávid Ferenc és Deák Máté nevét emelném ki – és a velük végzett közös munkáért 2015-ben az OTDK *Mestertanár Aranyérmét* vehettem át. Volt egy időszak, amikor a kollégákkal is gyakrabban voltak több tanszéket is érintő összejövetelek, legalább évente egyszer. Ez is valahogy alábbhagyott az utóbbi időben.

*Milyen tervei vannak a következő időszakra?*

Ebben az évben két külföldi konferencián vettem volna részt. Az egyik Santiago de Compostelában, a másik Párizsban lett volna, de mindkettőt törölték a járványhelyzet miatt. Ha minden igaz, akkor a következő évben ezeket megtartják. Az idei Ibero-Amerika Hetet nekünk is törölnünk kellett, de ezzel megpróbálkozunk ősszel, Szegeddel és a Pázmány Péter Katolikus Egyetemmel közösen.

Nagy szerencsémnek érzem, hogy a hobbim és a szakmai érdeklődésem összekapcsolódott. A nagydoktori értekezésemnek, amit alapvetően német primer levéltári forrásokra építettem, több ága van. (Fischer Ferenc: *A „háború utáni háború” 1919-1933. A versailles-i szerződés kijátszása. A weimari Németország haditengerészeti, légi és katonai aktivitása Ibero-Amerika országaiban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2014. 576. o.*) Az egyik ezek közül a Weimari Németország haditengerészetének története. Megnéztem ugyanis, hogy a német haditengerészeti kiképző cirkálók miért keresték fel nagy rendszerességgel a dél-amerikai vizeket. Kiderült, hogy azt a cirkálóháború-doktrínát gyakorolták, amit a második világháborúban alkalmaztak is a németek: az angol, francia hajózási útvonalakat távol, nyílt vízen támadják meg, részben felszíni hajókkal. Ez volt a *Kreuzerkrieg* (cirkálóháború) és az ehhez az operatív támadó feladathoz megépített gyors s nagy hatótávolságú zsebcsatahajók. Ehhez hozzátartozott a legénység kiképzése, az, hogy ismerjék a legtávolabbi vizeket és partokat, azok sajátosságait, például a chilei fjordokat is. Norvégia és Chile partvidéke ugyanis nagyon hasonló egymáshoz, egymás földrajzi ikerpárjai, és nekem volt szerencsém mindkét helyre eljutni. A német admirális globálisan s titokban összekapcsolta a kettőt. Szintén nagyon érdekelt a németek dél-amerikai légi projektje, ami szintén az 1920-as években kezdett formálódni. Versailles miatt felértékelődött az ibero-amerikai világ, a „*der freie Ozean*”, a „*der freie Luftozean*” és a „*der letzte freie Kontinent*”, azaz Dél-Amerika.

A tenger, az óceán és a repülés mindig is érdekelt, különösen a hajózás, talán amiatt is, hogy a Balatonnál nőttem fel. S volt szerencsém sokat repülni a kutatóútjaim s konferenciárészvételeim kapcsán. A hajómodellezést nagyon korán megkedveltem, de ehhez is idő kell ... így aztán remélem a jövőben kicsit több

jut erre is. A nagy nevű ismert hajók közül többnek a szép modellje is megvan nekem, így a *Santa Maria*. Különösen az 1:700 arányúakat kedvelem, ezek sorában a *USS Missouri* csatahajót említeném, amin jártam is Pearl Harbourben. De talán modellként a legtokéletesebb a *USS Enterprise*, a világ első atommeghajtású repülőgépanyahajója, s Kína első repülőgéphordozója, a *Lioaning*. Többször volt szerencsém repülőgépanyahajón is lenni, például San Diegóban a *USS Midway*, vagy San Fransiscóban a *USS Hornet* repülőgéphordozón. Működő tengeralattjárón is voltam Barbadoson és Pearl Harbourben is. A légi és a felszíni tengeri dimenzió mellett a víz alatti dimenzió megismerése is fontos volt számomra. Az oktató munkámba, a térképek mellett, ha az éppen tárgyalt történeti témába vágott, akkor a kisebb hajómodelleket szemléltetésként is beillesztettem.

Sok olyan érdekes könyvet szeretnék elolvasni, amihez bizony sok idő kell. Most például éppen a portugál hódításról, a világ első kereskedelmi tengeri impériumáról olvasok, Richard Crowley *Hódítók* című munkáját. Sok dolog van, amit korábban félretettem, és amit szeretnék majd elővenni. Idén nyáron egy tanulmányt szeretnék megírni, ami egy korábbi konferenciaelőadás kidolgozása lesz, és a Föld – *horizontális* (óceánok) és *vertikális* (levegő, űr, tengeralatti) dimenzióban való – körbekerüléseiről szól, Magellántól egészen a 20. század végéig, az űrrepülőgépekig, sőt a kínai hadihajók első világkörüli útjáig a XXI. század elején. Ezek a globális kihatású események mindig valamilyen hatalmi kihívást, nemzetközi erőviszonyeltolódást is jeleztek, ami nagyon izgalmas kérdés.

Amennyiben a Kar és a Szenátus megválaszt professor emeritusnak, úgy a doktori iskolában továbbra is törzstag maradok. Az iskola vezetését nyugodt szívvel tudtam átadni – 15 év doktori iskolai vezetői munka után – Pálné Kovács Ilona akadémikus asszonynak, úgy, hogy 2024-ig akkreditálva vagyunk. De kisebb feladataim itt azért még megmaradnak.

Talán valamivel több időm lesz csak úgy a saját örömeimre olvasni és dokumentumfilmeket nézni, nem pedig valamilyen éppen aktuális és kötelező feladat elvégzése érdekében. És talán több idő jut majd a korábban háttérbe szoruló hobimbimra is.

Összességében hálás vagyok a történelem tanulmányozásáért, mert ez lehetőséget adott arra is, hogy a világ legkülönfélébb távoli pontjaira eljuthassak, hogy így többek megismerhessem más országok tankönyveit és történelmi atlaszait is. Ha ebből valami visszajön az írásaimban, vagy a tankönyveimben, az egyetemi óráimon akkor annak nagyon örülök.